

Małgorzata Puto¹

Uniwersytet Gdański

ORCID ID: 0000-0002-4391-9469

ZNACZENIE WYROKU Z 5 CZERWCA 2018 R. W SPRAWIE COMAN I INNI P. RUMUNII, C-673/16, DLA LINII ORZECZNICZEJ TRYBUNAŁU SPRAWIEDLIWOŚCI UNII EUROPEJSKIEJ W ZAKRESIE PRAW OSÓB W ZWIĄZKACH JEDNOPŁCIOWYCH

ABSTRACT

The importance of the judgment of June 5, 2018 in *Coman and Others v Romania*, C-673/16 for the jurisprudence of the Court of Justice of the European Union on the rights of persons in same-sex relationships

The Court of Justice of the European Union is gradually expanding its jurisdiction at the expense of the competences of the Member States of EU. However, some of them oppose this, since they perceive it as the CJEU interfering with their authority. Nonetheless, even in matters of their exclusive competence, member states are obliged to adhere to a pro-EU interpretation of their domestic law. The judgment of the CJEU in the *Coman* case is an example of that – although the case indirectly concerns the regulation of civil status, which is the competence of national authorities, Member States must also apply EU jurisprudence when creating and

---

¹ Absolwentka Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Doktorantka w Katedrze Prawa Europejskiego i Komparatystyki Prawniczej na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego.

implementing the law in that regard. The article also points to several possible risks discussed in the doctrine which are connected with the Coman judgment, such as reverse discrimination or the risk of a slippery slope. The author identified the role of the judgment and its importance for the jurisprudence on the rights of persons in same-sex relationships.

Keywords: same-sex marriage, free movement of persons, reverse discrimination, spouse, Directive 2004/38, Coman

Słowa kluczowe: małżeństwa jedнопłciowe, swobodny przepływ osób, dyskryminacja odwrotna, małżonek, dyrektywa 2004/38, Coman

I. Opis stanu faktycznego sprawy Coman

Dnia 5 czerwca 2016 r. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej (dalej jako „TSUE” lub „trybunał”) wydał wyrok w sprawie Relu Adrian Coman i in. p. Rumunii (C-673/16), dotyczącej obywatela Rumunii, który zaskarżył wyrok sądu rumuńskiego nieprzyznający jego małżonkowi nieposiadającemu obywatelstwa UE prawa pobytu przekraczającego trzy miesiące na terytorium Rumunii. Małżeństwo zawarte zostało w Belgii, gdzie małżonkowie wspólnie zamieszkiwali. Będąc na zasiłku, przysługującym skarżącemu jako byłemu pracownikowi, R.A. Coman zwrócił się do generalnego inspektoratu ds. imigracji w Rumunii o informacje na temat procedury uzyskania prawa legalnego pobytu przekraczającego trzy miesiące przez jego małżonka jako członka rodziny obywatela UE. Po uzyskaniu informacji o braku możliwości skorzystania z pochodnego prawa pobytu ze względu na nieuznawanie przez Rumunię małżeństw zawartych przez osoby tej samej płci wniesiono skargę do sądu w Rumunii, podnosząc niekonstytucyjność art. 277 ust. 2 i 4 rumuńskiego kodeksu cywilnego. Sąd pierwszej instancji zwrócił się do sądu konstytucyjnego Rumunii w sprawie zbadania zgodności skarżonego przepisu z rumuńską konstytucją, zapewniającą prawo do poszanowania życia intymnego, rodzinnego i prywatnego, a także z jej postanowieniami dotyczącymi zasady równości. Sąd konstytucyjny natomiast zwrócił się do Trybunału Sprawiedliwości UE z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

- 1) Czy określenie „współmałżonek” zawarte w art. 2(2) lit. a dyrektywy 2004/38/W² obejmuje współmałżonka (obywatela UE tej samej płci), pochodzącego z państwa niebędącego członkiem UE, z którym obywatel UE zawarł legalne małżeństwo na podstawie przepisów prawa państwa członkowskiego (dalej jako „PC”) innego niż przyjmujące państwo członkowskie (dalej jako „PP”)?
- 2) W przypadku udzielenia odpowiedzi twierdzącej na pytanie pierwsze – czy art. 3(1) i art. 7(2) dyrektywy 2004/38/WE w związku z art. 7, 9, 21 i 45 Karty praw podstawowych (dalej jako „karta” lub „KPP”) wymagają, aby przyjmujące

² Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady z 29 kwietnia 2004 r. w sprawie prawa obywateli Unii i członków ich rodzin do swobodnego przemieszczania się i pobytu na terytorium państw członkowskich, zmieniająca rozporządzenie (EWG) nr 1612/68 i uchylająca dyrektywy 64/221/EWG, 68/360/EWG, 72/194/EWG, 73/148/EWG, 75/34/EWG, 75/35/EWG, 90/364/EWG, 90/365/EWG i 93/96/EWG (Dz. Urz. UE, L 158/77).

państwo członkowskie przyznało prawo pobytu na swoim terytorium na okres przekraczający trzy miesiące współmałżonkowi obywatela Unii tej samej płci?

- 3) W przypadku udzielenia odpowiedzi przeczącej na pytanie pierwsze – czy współmałżonek obywatela UE tej samej płci, pochodzący z państwa niebędącego członkiem UE, z którym obywatel zawarł legalne małżeństwo na podstawie przepisów prawa PC innego niż PP, może zostać zakwalifikowany jako „wszelki inny członek rodziny” na podstawie art. 3(2) lit. a dyrektywy 2004/38 lub „partner, z którym obywatel Unii pozostaje w stałym, należyście poświadczonym związku” na podstawie art. 3(2) lit. b dyrektywy 2004/38, co odpowiada obowiązkowi państwa przyjmującego ułatwienia wjazdu i pobytu tego współmałżonka, nawet jeżeli PP nie uznaje małżeństw pomiędzy osobami tej samej płci ani nie przewiduje żadnej innej alternatywnej formy prawnego uznania, takiej jak związku zarejestrowane?
- 4) W przypadku udzielenia odpowiedzi twierdzącej na pytanie trzecie – czy art. 3(2) i art. 7(2) dyrektywy 2004/38 w związku z art. 7, 9, 21 i 45 karty wymagają, aby przyjmujące państwo członkowskie przyznało prawo pobytu na swoim terytorium na okres przekraczający trzy miesiące współmałżonkowi obywatela UE tej samej płci?

W odpowiedzi na zadane pytania trybunał zaznaczył, że celem dyrektywy 2004/38/WE jest zapewnienie obywatelowi UE prawa do pobytu w innym PC, natomiast na podstawie art. 21 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Dz.Urz.UE 2016 C 202; dalej jako „TFUE”) można wyprowadzić pochodne prawo pobytu dla członka rodziny obywatela UE powracającego do państwa pochodzenia, co ma miejsce w omawianej sprawie. Trybunał podkreślił również, że art. 2(2) dyrektywy 2004/38/WE określa współmałżonka jako „członka rodziny”, niezależnie od posiadanej płci, a także że nie zawiera żadnego odesłania do prawa krajowego PC w tej kwestii. Co istotne, trybunał zaznaczył również, że mimo iż regulacja kwestii związanych ze statusem cywilnym – w tym instytucji małżeństwa – należy do kompetencji PC, te, korzystając ze swoich kompetencji, muszą kierować się obowiązującym prawem unijnym.

II. Opinia Rzecznika Generalnego

Wyrok w sprawie Coman, w którym Wielka Izba TSUE orzekła o obowiązku PC umożliwienia korzystania z unijnej swobody przepływu osób małżonkom obywateli UE tej samej płci, poprzedzony został opinią rzecznika generalnego Melchiora Watheleta z 11 stycznia 2018 r., zgodnie z którą: „zarówno rozwój społeczeństwa europejskiego – którego odzwierciedleniem są liczba ustawodawstw zezwalających na zawieranie małżeństw przez osoby tej samej płci oraz obecna definicja życia rodzinnego w rozumieniu art. 7 karty – jak i cele dyrektywy 2004/38 – ułatwianie swobody przemieszczania się obywateli Unii przy poszanowaniu ich orientacji seksualnej – prowadzą do przyjęcia wykładni pojęcia »współmałżonka« w oderwaniu od »orientacji seksualnej« (EC-LI:EU:C:2018:2). Jak podkreślił rzecznik Wathelet, „prawodawca Unii nie chciał doprecyzować tego pojęcia ani poprzez ograniczenie go do małżeństw różnopłciowych, ani,

przeciwnie, poprzez rozszerzenie go do małżeństw osób tej samej płci. Komisja jednakże w sposób wyraźny podkreśliła możliwość przyszłych zmian w tym zakresie. To zastrzeżenie komisji ma zasadnicze znaczenie. Wyklucza ono, aby pojęcie »współmałżonka« było definitywnie ustalone i hermetyczne w oderwaniu od przemian społecznych”. Rzecznik generalny analizuje również cel dyrektywy 2004/38/WE jako przemawiający za wykładnią pojęcia „współmałżonka” niezależną od orientacji seksualnej.

Wybór wykładni, która sprzyja korzystaniu ze swobody przepływu, jest zgodny zarówno z motywami dyrektywy 2004/38/WE, wśród których występuje ułatwienie korzystania z prawa swobodnego przemieszczania się i pobytu (motywy 4, 8 i 30), jak i z prointegracyjnym modelem wykładni prawa UE.

Tak kategoriyczne ujęcie obowiązku uznania statusu cywilnego małżonków nieuznanego przez prawo PP może budzić kontrowersje w związku zarówno z tradycją, jak i obowiązkiem pozostawienia PC swobody w zakresie unormowania małżeństw jednopłciowych. Jednakże rzecznik generalny podkreślił w swojej opinii, że obowiązek uznania małżeństw zawartych w innych PC przez PP dotyczy urzeczywistnienia traktatowej swobody przepływu osób: „choć państwa członkowskie mają prawo decydowania, czy chcą dopuścić możliwość zawierania małżeństw przez osoby tej samej płci w swoim porządku prawnym, o tyle Trybunał orzekł, że sytuacja, która jest regulowana przepisami należącymi a priori do kompetencji państw członkowskich, może pozostawać »w swoistym stosunku ze swobodą przemieszczania się obywatela Unii, która to swoboda – aby nie doszło do jej naruszenia – stoi na przeszkodzie temu, by rzezonym obywatelom [państw trzecich] można było odmówić prawa wjazdu i pobytu na terytorium państwa członkowskiego, w którym przebywa dany obywatel Unii«” (ECLI:EU:C:2018:2). Rzecznik Wathelet zatem jasno zaznaczył, że sprawa nie dotyczy kwestii normowania małżeństw jednopłciowych, ale jedynie ich skuteczności w PC w celu umożliwienia pełnego korzystania ze swobody przepływu osób przez obywateli UE i ich rodziny. Jednocześnie stwierdził, że należy wprowadzić jednolitą i autonomiczną interpretację pojęcia „współmałżonek”, natomiast samo małżeństwo w świetle prawa unijnego jest neutralne z punktu widzenia płci, niezależne od miejsca jego zawarcia. Opinię rzecznika podzielił trybunał w omawianym wyroku, stwierdzając neutralność statusu współmałżonka pod względem płci.

III. Uzasadnienie wyroku TSUE w sprawie Coman pod kątem porządku publicznego i pojęcia współmałżonka

Trybunał w uzasadnieniu wyroku rozważył, czy regulacje w prawie krajowym mogą stanowić wyjątek pozwalający na ograniczenie swobody przepływu osób ze względu na porządek publiczny. W tej konkretnej sprawie uznał jednak, że taki wyjątek nie zachodzi, ponieważ zakwalifikowanie małżonka tej samej płci jako członka rodziny nie godzi w porządek publiczny.

Neutralna pod względem płci interpretacja pojęcia współmałżonka nie jest sprzeczna z prawem wewnętrznym PC, które przewiduje jedynie małżeństwa osób odmiennych

płci. Nie wyklucza bowiem w żaden sposób możliwości zawierania małżeństw różnopłciowych ani nie narzuca wprowadzenia instytucji małżeństw jednopłciowych na gruncie prawa krajowego, a jedynie zapewnia równość w możliwości korzystania ze swobody przepływu osób obywateli UE, którzy pozostają w małżeństwach jednopłciowych. Jest to zgodne z motywem 31 dyrektywy 2004/38/WE, jak i zasadą niedyskryminacji prawa UE. Jednak należy rozważyć sytuację, w której – na skutek zapewnienia swobody przepływu osób pozostających w związkach jednopłciowych – w państwie nieuznającym małżeństw jednopłciowych w rzeczywistości będą funkcjonowały takie małżeństwa. Czy wówczas osoby te będą korzystały z praw przysługujących małżeństwom różnopłciowym? Odpowiedź jest jednoznaczna – wyrok TSUE w sprawie Coman stwierdził obowiązek uznawania statusu cywilnego małżeństw jednopłciowych zawartych zgodnie z prawem innego PC pomiędzy obywatelem UE i osobą niebędącą obywatelem UE jedynie na potrzeby skorzystania przez obywatela UE z traktatowej swobody przepływu osób wraz z małżonkiem. TSUE nie nakazał PP uznawania małżeństwa nieprzewidzianego przez prawo PP w innym zakresie niż przyznanie małżonkowi obywatela UE prawa pobytu w tym państwie jako członka rodziny obywatela UE na okres przekraczający trzy miesiące. Dodać należy, że również Europejski Trybunał Praw Człowieka (dalej jako „ETPC”) w sprawie Taddeucci i McCall p. Włochom³ uznał, iż w dziedzinie łączenia rodzin cel polegający na ochronie rodziny pojmowanej tradycyjnie nie może być uzasadnieniem dla dyskryminacji ze względu na orientację seksualną. W powyższym wyroku ETPC stwierdził – identycznie jak TSUE w sprawie Coman – że ograniczenie prawa pobytu z powodu niezakwalifikowania partnera tej samej płci jako członka rodziny jest nieuzasadnione i tym samym niezgodne z art. 15 i art. 8 Europejskiej konwencji praw człowieka i podstawowych wolności (dalej jako „konwencja”), a więc stanowi naruszenie praw człowieka.

IV. Stanowisko doktryny

Zdaniem Koen Lenaerts wyłączenie małżonków tej samej płci z definicji określenia „współmałżonek” stanowiłoby ograniczenie w swobodzie przepływu w UE, ale to do sądu należy stwierdzenie, czy takie ograniczenie byłoby uzasadnione w danej sprawie⁴.

J.J. Rijpma wskazuje, że zasadnym posunięciem TSUE w wyroku w sprawie Coman było skupienie się na kwestii wewnętrznego wspólnego rynku zamiast na prawach fundamentalnych, łagodząc w ten sposób obawy PC, które stanowczo sprzeciwiały się małżeństwom osób tej samej płci. Jednocześnie autor krytykuje TSUE za nieporuszenie kwestii ludzkiej godności, o której mowa w art. 1 KPP, która uległaby uszczerbkowi

³ 51362/09.

⁴ K. Lenaerts, *Federalism and the rule of law: perspectives from the European Court of Justice*, 33 *Fordham Int Law J* (2011) s. 1338 (1360–1361); za: J.J. Rijpma, *You Gotta Let Love Move: ECJ 5 June 2018, Case C-673/16, Coman, Hamilton, Accept v Inspectoratul General pentru Imigrări*, „European Constitutional Law Review”, 15740196, czerwiec 2019, t. 15, nr 2, s. 11.

w przypadku nieuznawania statusu cywilnego małżonków tej samej płci przy korzystaniu przez nich ze swobód traktatowych⁵.

Sprawa Coman została rozstrzygnięta bez odwoływania się do zasady niedyskryminacji. Jest to bezpośrednie zastosowanie linii orzeczniczej zapoczątkowanej sprawą Grzelczyk, w której TSUE uznał, że obywatelstwo UE jest podstawowym statusem obywateli państw członkowskich. Według Václava Stehlíka słabą stroną tej linii orzeczniczej jest to, że brak jest wyraźnych granic, w jakich można powoływać się na obywatelstwo UE. Zdaniem autora taka możliwość istnieje nawet w przypadku jedynie potencjalnego elementu transgranicznego. Autor wskazuje również na brak wyczerpującego uzasadnienia różnicy pomiędzy bezwarunkowością określenia „współmałżonek” a warunkowością zarejestrowanych związków partnerskich w kontekście dyrektywy. Autor podkreśla, że brak jest konsensusu wśród PC co do uznania małżeństw jedнопłciowych – szczególnie w okresie uchwalania dyrektywy 2004/38 jedynie Niderlandy i Belgia przewidywały możliwość zawarcia takiego małżeństwa. Mimo że w prawie UE przeważa wykładnia ewolucyjna, a nie historyczna, autor wskazuje, że dyrektywa ta jest stosunkowo nowym aktem prawnym, gdyż uchwalona została jedynie niecałe dwie dekady temu, dlatego woła PC z okresu jej uchwalania powinna być brana pod uwagę. Podkreśla, że pierwotny projekt Komisji Europejskiej nie przewidywał objęcia dyrektywą praw małżonków tej samej płci. Jednak projekt Parlamentu Europejskiego (dalej jako PE) w 14. poprawce dodał art. 2 § 2 lit. a, sugerujący, że wśród członków rodziny, którym przyznaje się prawo pobytu, uwzględniać powinno się małżonków niezależnie od ich płci, zgodnie z przepisami krajowymi. PE uzasadnił tę poprawkę koniecznością uwzględniania i respektowania różnorodności relacji rodzinnych, które funkcjonują w społeczeństwie. Autor wskazuje na preambułę dyrektywy 2004/38, w której wskazano, że osoby, które nie wchodzą w zakres definicji członków rodziny obywateli UE, nie mają automatycznego prawa pobytu i będą traktowane zgodnie z przepisami krajowymi, które powinny uwzględniać indywidualne okoliczności, jak finansowa lub inna zależność danej osoby od obywatela UE. Zdaniem autora szeroka definicja określenia „współmałżonek” w wyroku TSUE w sprawie Coman nie została prawidłowo uzasadniona. Autor odniósł się również do oparcia się przez TSUE na art. 7 karty w zakresie wykładni życia prywatnego i rodzinnego w art. 8 konwencji europejskiej: „W tym względzie można zauważyć, że chociaż ETPC akceptował prawo do życia rodzinnego par jedнопłciowych, to nie formułował żadnego prawa do regularnego małżeństwa dla partnerów tej samej płci”.

Václav Stehlík wskazuje także na zagrożenie zjawiskiem „turystyki małżeńskiej”, polegającym na podróżowaniu do innych PC w celu zawarcia związku małżeńskiego przez osoby tej samej płci oraz powrocie do państwa pochodzenia po „umocnieniu” związku w PP. Podobnie, zdaniem autora, sytuacja będzie wyglądać, gdy małżeństwo to zostanie zawarte poza UE. W konsekwencji, zdaniem Václava Stehlíka, PC będą pod presją, aby zmienić swoje prawo krajowe w zakresie uznawania małżeństw pomiędzy osobami tej samej płci. Autor twierdzi, że mało prawdopodobne jest, aby TSUE pozwolił

⁵ J.J. Rijpma, *You Gotta Let Love Move: ECJ 5 June 2018, Case C-673/16, Coman, Hamilton, Accept v Inspectoratul General pentru Imigrări*, „European Constitutional Law Review”, 15740196, czerwiec 2019, t. 15, nr 2.

na dyskryminację małżonków tej samej płci również w pozostałym zakresie, nie tylko związanym ze swobodą przepływu⁶.

Zdaniem A. Tryfonidou TSUE, wydając wyrok w sprawie Coman, kierował się wyrokami Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych, którymi wprowadzony został obowiązek zupełnego uznania małżeństw jedнопłciowych w Stanach Zjednoczonych⁷. Choć wyrok w sprawie Coman ograniczał się do stwierdzenia obowiązku uznania małżeństw jedнопłciowych w celu realizacji swobód unijnych przez obywateli UE, zdaniem Tryfonidou wyrok wydaje się również sugerować, że małżeństwa osób tej samej płci muszą być obecnie uznawane dla wszystkich celów prawa UE, tj. nie tylko przy ustalaniu, kiedy należy przyznać unijne prawa do łączenia rodzin. Tryfonidou wskazuje, że wyrok w sprawie Coman może przynieść skutek odwrotny do zamierzonego w postaci wprowadzenia definicji małżeństwa jako związku pomiędzy mężczyzną i kobietą. Jednocześnie podkreśla, że takie próby będą bezskuteczne, ponieważ prawo UE ma pierwszeństwo również przed konstytucjami PC. Autorka dodaje, że konsekwencją wyroku w sprawie Coman może być zmiana prawa wewnętrznego w zakresie małżeństw jedнопłciowych przez same PC z powodu innych praw, które łączą się z uznaniem tych małżeństw w celu przyznania prawa pobytu, jak prawa podatkowe itp. Tym samym mimo braku wypowiedzi TSUE w zakresie kwestii prawa rodzinnego w PC *de facto* omawiany wyrok może samoistnie zapoczątkować zmiany w tym zakresie. W przeciwieństwie do Václava Stehlíka Tryfonidou wskazuje na ograniczenia wyroku w sprawie Coman w zakresie praw osób, które nie opuściły swojego państwa, a które chciałyby zawrzeć małżeństwo jedнопłciowe, oraz odnośnie do osób, które wyjadą do innego PC, ale nie pozostaną tam przez wskazywany przez TSUE w wyroku okres przynajmniej trzech miesięcy. W konsekwencji wyrok może prowadzić do sytuacji dyskryminacji odwrotnej wobec własnych obywateli, którzy nie skorzystali ze swobody przepływu⁸.

V. Podsumowanie

Wyrok TSUE w sprawie Coman ma istotne znaczenie w zakresie swobody przepływu osób w Unii Europejskiej. Trybunał w swoim wyroku dookreślił, kto może być

⁶ V. Stehlík, *The CJEU crossing the rubicon on the same-sex marriages? Commentary on coman case*, „International and Comparative Law Review” 2018, vol. 18, nr 2, s. 85–99.

⁷ Wyrok SN USA z 26 czerwca 2015 r. w sprawie Obergefell p. Hodges (576 U.S. 644, http://www.supremecourt.gov/opinions/14pdf/14-556_3204.pdf) nakazał wszystkim stanom USA wprowadzić instytucję małżeństw jedнопłciowych oraz uznawać takie małżeństwa zawarte w innych stanach. Wyrok ten został wydany trzy lata przed wyrokiem w sprawie Coman, w którym jednak TSUE nie mógł orzec zupełnie na wzór wyroku amerykańskiego z uwagi na kompetencje wyłączne PC w zakresie prawa rodzinnego.

⁸ A. Tryfonidou, *The EU Top Court Rules that Married Same-Sex Couples Can Move Freely Between EU Member States as “Spouses”: Case C-673/16, Relu Adrian Coman, Robert Clabourn Hamilton, Asociația Accept v Inspectoratul General pentru Imigrări, Ministerul Afacerilor Interne*, Fem Leg Stud 27, 211–221 (2019), <https://doi-10rg-10tf5hv8d012f.hansolo.bg.ug.edu.pl/10.1007/s10691-019-09397-z> [dostęp: 11 marca 2022 r.].

uznawany za członka rodziny w rozumieniu dyrektywy 2004/38/WE. Mimo braku zdefiniowania współmałżonka analiza przepisów dyrektywy 2004/38/WE oraz art. 21 TFUE dokonana przez TSUE w omawianym wyroku pozwoliła uznać, iż również małżonek, którego status cywilny nie jest uznawany przez prawo PP, ma prawo korzystać ze swobody przepływu jako członek rodziny obywatela UE na terytorium tego państwa. Pojęcie współmałżonka neutralne pod względem płci – na co w swojej opinii wskazał rzecznik generalny, a co również potwierdził TSUE w swoim wyroku – nie wyklucza bowiem małżonków tej samej płci z zakresu tego pojęcia. Jak wskazał trybunał, ochrona porządku publicznego nie stoi w sprzeczności z taką interpretacją prawa unijnego.

Z takim kierunkiem orzecznictwem łączy się możliwość występowania dyskryminacji odwrotnej w stosunku do związków osób tej samej płci, które nie mogą skorzystać ze swobody przepływu osób i z tego powodu nie są w stanie zalegalizować swojego związku poza granicami kraju, którego porządek prawny tego nie przewiduje. W doktrynie podkreśla się również zagrożenie tzw. równi pochyłej, czyli dalszego poszerzania praw osób pozostających w związkach innych niż różnopłciowe w celu ich zrównania z małżeństwami w tradycyjnym znaczeniu. Wskazuje się również na możliwość poszerzenia praw płynących z wyroku w sprawie Coman na małżeństwa zawarte poza UE oraz na konieczność przyznawania takim małżonkom dalej idących praw, związanych ze stałym pobytem w PP. Wyrok w sprawie Coman niewątpliwie otworzył drogę do dalszego poszerzania praw osób pozostających w związkach jednopłciowych, np. w zakresie praw, które związane są z prawem do stałego pobytu dla takiego małżonka z państwa trzeciego.

Natomiast brak odniesienia się przez TSUE do zasady niedyskryminacji oraz ETPC był moim zdaniem zamierzonym działaniem w celu uniknięcia wzmożonej krytyki PC. Takie działanie TSUE jest zgodne z polityką trybunału polegającą na stopniowym poszerzaniu swoich kompetencji. Wyrok w sprawie Coman jest zatem wyrazem inkrementalnego działania TSUE.

Bibliografia

Literatura

- Kowalik-Bańczyk K., *Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Komentarz. Tom II (art. 90–222)*, WKP (2012).
- Lenaerts K., *Federalism and the rule of law: perspectives from the European Court of Justice*, 33 *Fordham Int Law J* (2011).
- Rijpma J.J., *You Gotta Let Love Move: ECJ 5 June 2018, Case C-673/16, Coman, Hamilton, Accept v Inspectoratul General pentru Imigrări*, „European Constitutional Law Review”, 15740196, czerwiec 2019, t. 15, nr 2.
- Stehlík V., *The CJEU crossing the rubicon on the same-sex marriages? Commentary on Coman case*, „International and Comparative Law Review” 2018.
- Tryfonidou A., *The EU Top Court Rules that Married Same-Sex Couples Can Move Freely Between EU Member States as “Spouses”: Case C-673/16, Relu Adrian Coman, Robert Clabourn Hamilton, Asociația Accept v Inspectoratul General pentru Imigrări, Ministerul Afacerilor Interne*, *Fem Leg Stud* 27, 211–221 (2019).

Akty prawne

- Dyrektywa 2004/38/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 29 kwietnia 2004 r. w sprawie prawa obywateli Unii i członków ich rodzin do swobodnego przemieszczania się i pobytu na terytorium państw członkowskich, zmieniająca rozporządzenie (EWG) nr 1612/68 i uchylająca dyrektywy 64/221/EWG, 68/360/EWG, 72/194/EWG, 73/148/EWG, 75/34/EWG, 75/35/EWG, 90/364/EWG, 90/365/EWG i 93/96/EWG EWG z 30 kwietnia 2004 r., L 158/77.
- Karta praw podstawowych Unii Europejskiej z 7 grudnia 2000 r., Dz. Urz. UE C 83 z 30 marca 2010 r.
- Wersje skonsolidowane Traktatu o Unii Europejskiej i Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, Dz.Urz.UE 2016 C 202.
- Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona protokołem nr 2, Dz.U.1993.61.284.

Orzecznictwo

- Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 5 czerwca 2018 r. w sprawie Coman i in. p. Rumunii, C-127/08, EU:C:2008:449, C-673/16, ECLI:EU:C:2018:385.
- Opinia Rzecznika Generalnego Watheleta z 11 stycznia 2018 r. do sprawy C-673/16 Coman i inni p. Rumunii, ECLI:EU:C:2018:2.

Wyrok ETPC z 30 czerwca 2016 r. w sprawie Taddeucci i McCall p. Włochom, ECHR 235 (2016) 30.06.2016.

Wyrok Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych z 26 czerwca 2015 r. w sprawie Obergefell v. Hodges, 576 U.S. 644.